

AJUNTAMENT DE LES BORGES DEL CAMP

EXCURSIÓ HISTÒRICO- CULTURAL ALS MASOS DE LA QUADRA DELS TASCALS

de
Ferran Jové i Hortonedà

Fulletó explicatiu de la excursió efectuada
dins les XIII JORNADES CULTURALS
Les Borges del Camp, novembre de 1996

EXCURSIÓ HISTÒRICO-CULTURAL ALS MASOS DE LA QUADRA DELS TASCALS

A manera d'introducció

Potser caldria començar explicant, molt breument, què és una "Quadra". Doncs bé, una "quadra" és un districte amb jurisdicció especial dintre del terme d'un castell termenat o també en una demarcació de jurisdicció reial. És a dir, una "quadra" tenia unes prerrogatives especials dintre del territori del castell al qual pertanyia, de manera que el senyor de la Quadra era lliure de tot domini superior per raó de la propietat i de qualsevol prestació i era exclòs, ben sovint, de la host, però havia de donar fermances, jurament i homenatge que en cas de guerra no pervindria cap dany al castell ni a la jurisdicció on radicava. El senyor d'una quadra era generalment un alou, és a dir, la tenia en alou. Antigament, els juristes solien afirmar que qui posseïa un alou no tenia altre senyor superior a ell, sinó Déu.

La Quadra dels Tascals

La primera notícia que tenim de la Quadra dels Tascals és de l'any 1243 que, com els altres pobles i territoris de la Baronia Arquebisbal d'Alforja va ser venut a l'arquebisbe de Tarragona i entrà a formar part de la Mitra. La major part del territori dels Tascals va ser incorporat al terme de Botarell (unes 125 hectàrees). Els vells de la vila parlaven d'una cosa que ens va ser escatimada i culpaven els qui governaven la vila cap a la meitat del segle passat que se la van deixar prendre. JOSEP ROCA "Llibre de Botarell", parla que sentia dir que per fer el repartiment es va sortejar el territori i que com que els delegats de Botarell eren més vells, van fer trampa. Conta que utilitzaren dos bombos i que hi havien de posar en un tres boles: amb els noms de Botarell, les Borges i Riudecols, que eren els qui es disputaven el territori i a l'altre bombo els números 1, 2 i 3. Explica que farien rodar els bombos i a aquell poble que li tocava el número 1 es quedaria el territori. Com que els delegats de Botarell, segueix explicant, eren els més vells, Riudecols i les Borges els van fer confiança perquè ho preparassin i aquells conspicus delegats (que no devien ser pas guexos) ho van fer tan bé que van posar tres boles amb el nom Botarell i tres boles amb el número 1. Van guanyar, evidentment. Bé, això és una cosa que no s'ha demostrat ni es demostrarà mai, i no passa de ser una especulació sense cap mena de fonament que, en tot cas, si fos certa, demostraria que els delegats dels altres dos pobles eren uns perfectes imbècils.

La Quadra dels Tascals la formaven quatre masos segons els vells, però Josep Iglésies parla de cinc. En els diversos fogatges de què es té notícia, se li reconeixien 4 focs el 1497, 9 focs el 1515, 7 focs el 1553 i 5 el 1563. Al Cens de Floridablanca de 1787 tenia 5 cases i 35 habitants. Els masos que la formaven eren: el mas del Domenge (ara conegut com a mas

d'en Vernis), el mas d'en Duran, que és on radicava la batllia, el mas d'en Domènec (ara desaparegut), el mas d'en Giol, i el mas d'en Perdiu, tots dintre del terme de Botarell actualment, però que van ser parròquia de les Borges i de Riudecols.

La Creueta

La creu que hi havia aquí, originalment, és a dir, abans de l'any 1934, era una creu gòtica, procedent del fossar de Sant Bartomeu de la Quadra, és a dir, del fossar que hi havia al costat de l'antiga ermita de Sant Bartomeu. Quan es va formalitzar la unió de les parròquies de Sant Bartomeu i de la Mare de Déu Assumpta, la primera cosa que van fer els jurats de la vila va ser ordenar l'enderrocament del fossar de la Quadra perquè els seus difunts haguessin de ser sebollits al cementiri de les Borges i l'antiga creu que presidia el cementiri va ser traslladada a l'entrada de la vila, però per la part del pont de l'Oriol. Aquest fet enutjà fortament els feligresos dels Tascals que demanaren a l'arquebisbe que els restituís a la seva situació d'independència respecte de les Borges. Després de diverses negociacions, portades amb gran destresa i bon seny per mossèn Josep Grau s'arribà a un acord i els quadralencs exigiren que la Creu fos traslladada a l'entroncament del camí de Riudoms amb el de la Quadra dels Tascals, o dels Domenges, que és, precisament, aquest lloc on és ara. La històrica i artística creu gòtica original, va ser aterrada en la dèria iconoclasta de 1934, restituïda en una festa de desgreuge el 1935 i destruïda definitivament durant la revolta de 1936. La que ara hi ha, és de l'any 1940, feta per l'escultor Auqué, de Reus, però l'han canviat dues o tres vegades de lloc, d'ençà d'aleshores, per exigències del pas de camions.

El Mas d'en Giol

Parlaven els vells que el mas d'en Giol era tan vell que l'havien fet els moros. L'edifici és situat a la riba de ponent de la riera d'Alforja, a no gaire distància. És un conjunt format per tres edificacions, que s'han anat afegint en el decurs dels anys. Potser un entès, mirant-s'ho molt bé podria establir quina va ser la primitiva construcció, però sembla que és força difícil d'establir degut a les diverses transformacions que s'hi han fet. Hi ha una capella pròpia, amb l'advocació de la Mare de Déu dels Dolors, de la qual tenia cura un beneficiat, capella que sembla que va ser construïda al segle passat, però sense que en coneguem l'època. D'ençà de l'any 1936 que és tancada al culte i serveix de magatzem. A la propietat se li fan uns 150 jornals de terra, ara la major part, tot el pla, destruït per les extraccions brutals d'àrids. És, sense cap mena de dubte, la propietat més gran del terme de Botarell. Per passar del mas d'en Giol fins al d'en Duran, ho podríem fer per un camí més recte, però aniríem a parar al capdamunt del camí fondo dels Ravellars, cosa que ens privaria de seguir aquest camí tan antic com singular. Passarem, doncs, per camí fins a la riera de les Voltes, tirarem avall i, per l'antic camí de Botarell (ara ja convertit en carretera, seguint el projecte del Consell Comarcal del Baix Camp, per arribar al lloc de compostatge d'escombraries de Mas d'en Duran, precisament), anirem a buscar l'esmentat camí Fondo que, segons el Dr. Enric Aguadé i Sans, és pre-romà i assegura que té una existència que es remunta a 3100 anys, d'acord amb una fórmula que fa jugar l'erosió amb el desnivell. Si ens hi fixem bé,

veurem que el camí té una singularitat remarcable: té tot l'aspecte d'un barranc, però no ho és. Ja veurem què en els seus inicis el pendent és ben bé al revés i, evidentment, l'aigua no hi pot córrer. Valdrà la pena que el vegeu.

El Mas d'en Duran

Era el mas més important del terme de la Quadra dels Tascals, situat, a la riba septentrional de la riera de Riudecols, en un encreuament de camins. Als baixos de l'edifici hi havia la presó i alguns vells encara recorden haver-hi vist un cep, com a instrument de tortura, que va ser cremat durant la revolta de 1936. Damunt del portal d'entrada encara podem veure el lloc on hi havia l'escut d'armes de la família. Segons Maristany estava dividit en dos camps: a l'esquerra hi figuraven unes balances i a la dreta una garba de blat. L'escut va ser retirat en vendre's el mas, cap al 1920. Dins del mas hi ha uns grans arcs fets amb pedres de carreu que sostenen les bigues del trespol. La capella-oratori era ubicada al primer pis, en una saleta especial, i era dedicada a Sant Antoni (no sé a quin dels dos). Fins fa pocs anys encara es conservava l'altar on figurava la data de la seva benedicció: 16 de novembre de 1794. Per les diverses dependències de l'estança hi havia diverses pintures murals, malauradament perdudes, que feien testimoni de la categoria senyorial de l'edifici. Als baixos del casalici hi havia un molí d'oli i un de cereals i a les parets de llevant encara es podien veure, fins no fa gaires anys, les moles i cures. A la part posterior hi havia un molí de farina, del qual encara es podien veure, també, les basses que emmagatzemaven l'aigua que baixava de la mina de les Voltes. També hi havia premses per fer vi i cups, que encara es conserven als baixos i, a l'ala sud-oriental encara sembla que s'hi endevina l'era.

El Mas d'en Perdiu

Aquest mas el trobarem situat entre les rieres de Riudecols i de les Voltes, i al sud de la carretera de Reus a Falset, a la banda oriental del camí que, pujant del mas d'en Duran, va fins a les Voltes. La fàbrica antiga d'aquest mas, podria datar del segle XVIII, però sobre l'antic edifici i dependències d'utilització agrícoles, s'efectuaren obres de reforma l'any 1910 per tal de convertir-lo en habitatge d'esbargiment (el que ara s'anomena segona residència), cosa que es pot apreciar perfectament mirant el ràfec de la teulada. Les reformes les efectuà l'arquitecte Joan Rubió i Bellver, de Reus, col.laborador de Gaudí. Una de les parts més espectaculars del mas, és la xemeneia, com podreu veure bastant alta, que dóna una certa personalitat al mas i una remarcable vistositat al conjunt. Construïda amb maons, encimbellada elegantment, a la seva part més enlairada podem veure una construcció original, feta amb ceràmica de decoració geomètrica, suportada exteriorment per una columna helicoidal que li proporciona una bellesa excepcional. Actualment la gent que la veu en queda admirada, però antigament, la gent de la rodalia l'anomenava irònicament "la Torre dels Orinals".

Si ens deixen entrar, veurem el menjador a la part alta, amb parets decorades amb pintures al fresc, amb motius vegetals, fetes pel mateix Rubió, amb arrambador combinat amb

pintura i ceràmica. Veurem el magnífic escalfapanxes, de ceràmica vidriada, obra modernista de gran bellesa. Remarqueu, també, la gran obra de serralleria en balcons i baranes i reixes, amb gran profusió de detalls. També s'ha d'estar atent en l'observació dels bancs, amb respatlles fets de còdols, que són una altra mostra de la imaginació d'aquella fornada d'arquitectes gaudinians.

El Mas d'en Vernis

Aquest mas, tot i ser terme de Botarell, és el més conegut i el que ens fa sentir més identificats amb la seva història, perquè és el més proper de tots i el que veiem des de gairebé tot arreu de la nostra vila. També podem dir que, de tots els que haurem visitat és el més senzill, el més humil. Com ja sabeu, és situat a la partida dels Domenges, per la qual cosa també se l'ha conegut històricament com a el mas dels Domenges, a la banda septentrional de la carretera que va de Reus a Falset, i arran del vell camí que de les Borges menava a Riudecols. En realitat, són dos masos separats només per un camí. L'altre mas és conegut com el mas del Montlleó que, segons la data que figura a la clau de volta de la portalada, va ser construït l'any 1737. Segons la tradició que hem escoltat dels vells i que encara recorda haver sentit explicar, també, la seva propietària, la Carmela Montpeó, descendent dels Montlleó, podria correspondre a una reconstrucció, aprofitant els carreus d'una antiga torre de vigilància que hi havia a pocs metres, a l'ala sud-oriental de les actuals edificacions, de la qual encara en queden algunes restes, on es pot apreciar perfectament la seva estructura rectangular. El mas d'en Vernis que, com sabem, formava part de l'antiga quadra dels Tascals (també el del Montlleó, és clar, però se'l designava com una sola unitat), és situat en un turonet que domina una gran part del Camp de Tarragona, que es pot veure des d'una terrassa frontal, construïda parcialment sobre uns corrals. Malgrat ser terme de Botarell, sempre ha estat parròquia de les Borges. Per allí a la vora s'han fet remarcables troballes arqueològiques i es creu que hi devia haver un forn de ceràmica no gaire lluny.

L'ermita de Sant Bartomeu, ara de la MARE DE DÉU DE LA RIERA.

Com ja tots sabeu, va ser la primera parròquia que hi va haver en aquest sector i segons Artur Dasca data del segle XII i va ser construïda per manament de Ramon de Ganagot, senyor d'Alforja i del seu terme. En aquesta ermita acudien tots els feligresos de les Borges i de la Quadra dels Tascals, també de Riudecols, les Voltes i les Irlles (i qui sap si, en principi, els d'Alforja i tot). Algú ha dit que hi va ser batejat Sant Bernat Calvó, però ho apuntem amb totes les reserves. Cap al segle XIV, les Borges, en millor situació que els Tascals per trobar-se en una cruïlla de camins que baixaven d'Alforja i del Priorat, també de la part de Falset, per anar cap a Reus, Salou i Tarragona, es va engrandir més de pressa i va construir la seva parròquia cap a l'any 1384. Els Tascals no constituï mai un nucli habitat, aglutinat i compacte, com les Borges, ben al contrari, era un conjunt de masos aïllats i dispersos, la qual cosa els restà eficàcia a l'hora de defensar llurs interessos. Possiblement per això van veure amb bons ulls la proposta d'unificació de les dues parròquies que els

proposà mossèn Josep Grau. Però l'actitud arrogant dels borgencs que, lluny de conservar les coses que estimaven els tascalencs, com era el record dels seus difunts, va estar a punt de malmetre la fusió a la qual ja ens hem referit. A mesura que passaven els anys i els tascalencs anaven abandonant els masos i eren cada cop menys, la parròquia de Sant Bartomeu va passar tots els serveis religiosos a la de Santa Maria Assumpta i esdevingué ermita de titularitat mariana, sota l'advocació de la Mare de Déu de la Riera i patrimoni exclusiu de les Borges.

Això és, molt abreujadament, una part de la història de la Quadra dels Tascals i, naturalment, de la nostra vila. Esperem que aquesta excursió no hagi estat solament per a passar un matí desbargiment i de lleure, voldríem que hagués servit, també, per conèixer una mica més el nostre entorn i la seva història, perquè conèixer és estimar.

Bibliografia consultada

AGUADE I SANS, Enric.

- Els camins mil·lenaris del Baix Camp.
Centre d'Estudis Comarcal Josep Iglésies. Reus. 1992.

GRAN ENCICLOPÈDIA CATALANA. Vol. I.

JOVE I HORTONEDA, Ferran.

- Guia de les Borges del Camp.
Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV.
Els llibres de la Medusa, 19. Tarragona 1983.
- Toponímia de les Borges del Camp i del seu terme municipal.
Associació d'Estudis Reusencs. Reus 1981.

MARISTANY I TIO, Carles.

- Guia de Botarell.
Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV.
Els llibres de la Medusa, 7. Tarragona 1981.

ROCA I GRAN, Josep.

- Llibre de Botarell. Ajuntament de Botarell 1984.